

(dotacij in dohodkov od izposojnin), s katerimi so posamezne knjižnice razpolagale. Tudi če bi lahko smatrali razvoj velikih knjižnic z več kot 5000 knjigami vsaj za zadovoljiv, nas mora zaboleti, da ogromna večina podeželskih knjižnic komaj vegetira, da so dejansko mrtve, saj jih je v letu 1953 71 %, v letu 1954 pa 64 % med njimi imelo po manj kot 500 knjig, in še v tem številu imajo večino tiste knjižnice, ki štejejo manj kot 250 knjig. Če pritegnemo k temu še dejstvo, da se knjižni fond v teh knjižnicah tako rekoč sploh ne obnavlja, da večina od njih nima niti primerne prostora za izposojanje in da o kaki čitalnici niti razmišljati ne morejo, ter še razne druge težave, ki so jih navedli knjižničarji kot obrobna pojasnila v popisnicah za leto 1954, potem lahko ugotovimo samo eno: tej prevažni veji ljudske vzgoje in ljudskega izobraževanja je družba posvečala mnogo premalo pozornosti in skrbi. Preveč jo je prepuščala iznajdljivosti in vztrajnosti posameznih knjižničarjev ter večji ali manjši naklonjenosti lokalnih oblastnih forumov, podjetij in raznih družbenih organizacij.

Prav v tem dejstvu tiči jedro problema. Tudi ob že žrtvovanih materialnih sredstvih, ki sešteta niti niso tako majhna, ampak premajhna samo glede na ogromne potrebe, bi bila celotna podoba o stanju slovenskega ljudskega knjižničarstva lahko manj temna, ko bi bila družbena skrb za knjižnice bolj urejena in organizirana. Društvo bibliotekarjev Slovenije že delj časa vztrajno opozarja na to perečo problematiko, ki nikakor ni samo poklicna ali stanovska, ampak pravi družbeni problem. Gerlančeva knjižica je s statističnimi podatki in analizami pokazala, da je imelo DBS prav ne le, ker je opozarjalo na ta aktualni kompleks ljudskoprosvetnih problemov, ampak ker je pokazalo tudi pravo pot iz te boleče krize k zdravi normalni rasti. Vsaka tudi še tako dobro mišljena kampanjska akcija zaleže komaj za obliž, za začasno blažilno sredstvo, ki ne more zatreti latentne nezmožnosti za življenje. Problema se je treba lotiti pri korenini in ga reševati kompleksno v vsej širini, s premišljeno stalno skrbjo in družbeno odgovornostjo. Na današnji stopnji družbenega razvoja se nikakor ne moremo več zadovoljiti z neenakomerno dobro voljo knjižničarjev-prostovoljcev kakor v starem družbenem redu, ampak moramo težiti za tem, da bodo enako kakor pri vseh razvitih kulturnih narodih tudi naše knjižnice postale prav tako nepogrešljiv faktor družbene vzgoje, kakor so naše šole.

Čas je že, da družba z vrsto pravnih predpisov uredi šolanje kvalificiranega knjižničarskega kadra ter zagotovi zadostna in v pravih sorazmerjih razdeljena materialna sredstva za ustanavljanje, vzdrževanje in delovanje ljudskih knjižnic. Oboje je enako važno. Le s premišljeno organizirano in dovolj široko zastavljeno stalno skrbjo celotne družbe bomo tudi na tem področju uveljavili zares socialistične družbene odnose.

Vlado Novak

OB KRIZI SLOVENSКИH LJUDSKIH KNJIZNIC

Statistični podatki o slovenskih ljudskih knjižnicah kažejo, da ljudje — predvsem na vasi — premalo berejo, hkrati pa opozarjajo na to, da je organizacija naših ljudskih knjižnic pomanjkljiva in nesodobna. Moderni čas je prinesel tudi v ljudsko knjižničarstvo nove poglede na reševanje raznih vprašanj, ki so odločilna, da ljudem laže približamo dobro knjigo.

Poglejmo najprej nekoliko, kako se je tem novim zahtevam odzvala na splošno ostala zahodna Evropa.

Z vso upravičenostjo trdim, da ni v Evropi ljudsko knjižničarstvo še nikoli uživalo takšnega ugleda in takšne skrbi za ugoden razvoj kot danes. Knjižnice uživajo isti ugled kot šole. Razlika je le v tem, da pomagajo knjižnice vzgajati ljudi v času šolske obveznosti — da torej pomagajo otroku pri umski in srčni vzgoji skupno s šolo — in da samostojno nadaljujejo njihovo vzgojo in izobraževanje po končani šolski izobrazbi: saj razvijajo njihov okus, izpopolnjujejo njihovo izobrazbo, jih vzgajajo k samostojnemu študiju in mišljenju, jim pomagajo pri strokovni izpopolnitvi in so v pomoč vsem ostalim virom samoizobraževanja. Da bi knjižnice dosegle in izpolnile vse te naloge posegajo po najraznovrstnejših oblikah dela, ki so odvisne od življenjskih in družbenih okoliščin, in zato uvajajo tudi nove prijeme v organizaciji.

Napredne evropske države v knjižničarstvu — naj omenim Dansko, Belgijo, Anglijo, Češkoslovaško in po drugi svetovni vojni tudi Francijo in Zahodno Nemčijo — podpirajo knjižnice v enaki meri kot šole. V večini omenjenih držav so že izšli moderni zakoni, ki so predpisali državljanom dolžnosti in pravice do knjižnic. Pri tem moram v prvi vrsti omeniti ZDA, ki jih po pravici imenujemo zibelko modernega ljudskega knjižničarstva, kajti tam so podobni zakoni izšli že nekaj desetletij ali celo stoletje prej kot v evropskih državah.

Prvi zakoni v ZDA so dali občinam pravico, določiti višino davkov za knjižnico. Na Danskem si na primer po zakonu o vzdrževanju knjižnic delita občina in država stroške v določenem sorazmerju. Čim večjo samoiniciativnost pokaže občina pri ustanavljanju in vzdrževanju knjižnic, tem večjo podporo ji daje tudi država. V Angliji dovoljuje zakon mestnim svetom, da odtegujejo določen odstotek davka za knjižnice. Znani Masarykov zakon iz leta 1919 pa je predpisal občinam celo dolžnost, da so morale ustanoviti ljudske knjižnice in jih tudi vzdrževati. Francija sicer še nima zakona o ljudskih knjižnicah, vendar pa uživa vodstvo knjižnic — Direction des bibliothèques — tako avtoriteto pri krajevnih oblasteh, da tudi brez zakona doseže bogata sredstva za knjižnice.

Vsa ta skrb za knjižnice se kaže tudi v stavbah in v opremi knjižnic. Na Danskem imajo celo večje vasi samostojne stavbe, ki so namenjene knjižnicam. Posamezne občine tekmujejo med seboj, kako bi lepše in sodobneje opremile knjižnice in tudi s tem že na zunaj poudarile kulturno poslanstvo knjižnic. Anglija ima tudi mnogo lastnih stavb za knjižnice, še več pa ZDA.

Že od vseh začetkov so imele ZDA v svojih ljudskih knjižnicah poleg izposojevalnice tudi čitalnico. Danes se je ta princip uveljavil tudi v modernem evropskem knjižničarstvu in čitalnica je postala sestavni del vsake knjižnice. Pa ne samo to! Na Danskem je v isti stavbi tudi knjižnica in čitalnica za pionirje, urejena na isti način kot oddelek za odrasle. Po dovršenem štirinajstem letu preide mladi človek z isto legitimacijo brez vsakih formalnih in notranjih težav v oddelek za odrasle. Tam posreduje bralcu domača matična knjižnica knjigo iz katere koli ljudske ali znanstvene knjižnice v državi, pa tudi iz inozemstva.

Nove potrebe so pokazale, da ureditev knjižnic ne odgovarja več zahtevam sodobnega bralca. Nastalo je predvsem vprašanje, ali so boljše knjižnice, v katerih ima bralec prost dostop do knjižnih polic, kjer si knjigo sam izbira, čeprav ima na razpolago tudi kataloge, ali pa naj ostanemo pri tipu knjižnic, ki ne dopuščajo bralcu dostopa do knjižnega skladišča.

Sistem ureditve knjižnic, pri katerih ima bralec direkten dostop, je čedalje bolj priljubljen in dosegajo z njim lepe uspehe. Knjižnice tako lahko uvajajo nove oblike dela z bralci in še posebej z mladino.

V istem času je, povsem razumljivo, napredovala teorija o ljudskem knjižničarstvu. Mednarodna organizacija UNESCO sistematično izdaja v posebni knjižni zbirki teoretična dela s tega področja. V njih razpravlja o vlogi knjižnic pri vzgoji odraslih in mladine, o glavnih principih knjižničarstva, o vzgoji in izobrazbi knjižničarjev in bralcev itd. UNESCO je tudi posnela več zanimivih filmov o življenju v knjižnicah; ti filmi pomagajo širiti idejo modernega knjižničarstva med najširše plasti. Z ugledom, ki ga uživa po vsem svetu, vpliva s pomočjo svojih nacionalnih komisij — pri nas je njen sedež v Beogradu — na modernejše gledanje in na večje upoštevanje ljudskih knjižnic. S stipendijami, še posebno pa s prirejanjem posebnih seminarjev za knjižničarje, pomaga manj razvitim državam, da strokovno usposablja svoj kader. UNESCO ustanavlja tudi posebne vzorne knjižnice, na primer potujoče, mladinske in druge, preučuje njihovo delo in objavlja izsledke o njem.

Mogoče temelji neuspeh naših knjižnic najbolj v tem, da stalno ne obnavljajo celotnega knjižnega fonda. To velja za velike in male knjižnice. Občestvo bralcev je sestavljeno iz posameznikov. Vsak izmed njih ima svoje potrebe in želje glede na poklic, na socialno, izobrazbeno in kulturno raven in glede na izkušnje v življenju. Vsakemu izmed njih mora knjižnica ustreči, ako ga hoče obdržati. Razen tega ne smemo pozabiti, da je želja po branju, ki smo jo vzbudili pri nekem človeku, trajna in da bo morala knjižnica gasiti to žejo z večjimi ali manjšimi presledki vse življenje. Osnova uspeha vsake knjižnice je torej predvsem v vsestranskem in neprestanem obnavljanju knjižne zaloge, kar pa je mogoče izvesti le z zadostnimi materialnimi sredstvi.

Moderno knjižničarstvo je spoznalo, da se pospešuje razvoj knjižnic, hkrati pa tudi zmanjšujejo stroški za njihovo vzdrževanje, če obstaja osrednja strokovna organizacija, pa naj jo imenujemo *Direction des bibliothèques*, *Fachstelle* ali kako drugače. V LR Sloveniji še nimamo take ustanove. Pri nas se je za te vrste institucijo v teoretičnih razpravah in člankih udomačil izraz: *bibliotečni center*. Izraz ni bil posrečeno izbran, ker je prav v času decentralizacije v našem političnem in gospodarskem življenju spominjal na centralizem. V resnici ne gre za to. Bibliotečni center namreč nima namena, voditi personalno politiko in se vtikati v notranje zadeve knjižnic, pač pa se trudi, da bi s teoretičnimi izsledki in izboljšanimi organizacijskimi ukrepi pomagal tudi zadnji vaški knjižnici. To dosega na različne načine. Bibliotečni center gradi po določenem načrtu mrežo knjižnic, ki najbolj odgovarja potrebam nekega naroda. Po potrebi ustanavlja manjše pokrajinske in mestne bibliotečne centre, ki razvijajo polno dejavnost na svojem področju. Center se trudi, doseči zakone in odredbe o knjižnicah, in kontrolira njihovo izvedbo. Organizira kupovanje knjig glede na potrebe knjižnic, jih katalogizira in popolnoma opremi. Na ta način prihrani knjižničarju na terenu najtežje interno strokovno delo, tako da se ta lahko tem bolj posveti najodločilnejšim nalogam sodobnih knjižnic, to je vzgoji in postrežbi bralca. Bibliotečni center se ukvarja tudi z vzgojo kadrov in s teoretičnimi problemi in skrbi za izdajanje raznih priročnikov in razprav, organizira mrežo bibliobusov, nekakšnih potujočih knjižnic na avtomobilih, posebej prirejenih za ta namen. Skratka: na vse mogoče načine skuša bibliotečni center zadostiti potrebam ljudskega knjižničarstva.

In kakšen odziv imajo ta moderna stremjenja pri nas?

Žal lahko ugotovimo le stagnacijo na omenjenem področju. Naše ljudsko knjižničarstvo ne odgovarja sodobnim potrebam. Evropsko merilo glede izposojanja knjig dosegata le naši največji knjižnici v Ljubljani, Delavska in Mestna knjižnica. Dobro uspeva še nekaj večjih knjižnic na sedežu nekaterih bivših okrajev. Čeprav se Pionirska knjižnica v Ljubljani zelo lepo razvija, moram pribiti dejstvo, da izven Ljubljane tako rekoč nimamo niti pionirskih knjižnic s čitalnicami niti čitalnic za odrasle. Uspeh nekaterih knjižnic, ki sem jih omenila, leži v tem, da jim nudijo oblast in množične organizacije pomoč. Na drugi strani pa krajevne oblasti in organizacije često ne spoznavajo velike vzgojne vrednosti knjige in zato knjižnice s finančnega stališča zapostavljajo. Današnja družba s svojimi velikimi in vsestranskimi nalogami gleda z ekonomskega stališča le preveč podcenjevalno na vlogo knjižnic in s tem tudi zavira svojega najboljšega pomočnika pri izpolnjevanju nalog, ki si jih je bila zastavila. Ti slabi odnosi do ljudskih knjižnic so vzrok, da naše sodobne statistike ugotavljajo krizo knjižnic na vasi glede knjižnega fonda, izposojenih knjig, bralcev, prostorov in kadra.

Strokovne organizacije lahko mnogo pripomorejo k napredku knjižničarstva. Zveza društev bibliotekarjev FLRJ želi slediti v svoji stroki stopinjam modernega sveta. Sekcije za ljudske knjižnice, ki so ustanovljene pri vsakem republiškem društvu bibliotekarjev, se ukvarjajo predvsem s teoretičnimi vprašanji in želijo svoje izsledke uresničiti. Zaradi tega opozarjajo javnost nanje. Zelo važno je namreč, da se javnost spozna s temi naprednimi težnjami in da jih oblast in množične organizacije oživijo.

Tehtna je tudi vloga Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani pri vzgoji knjižničarskega kadra s tečaji in prakso. Žal pa knjižničarji pri delu na terenu ne morejo uporabiti tako pridobljenega znanja, ker doma še nimajo za to zadovoljivih materialnih pogojev in pomoči javnosti.

To trenutno stanje v naši republiki je tem bolj presenetljivo, ker je vsaj deloma v nasprotju z dolgoletno tradicijo slovenskega ljudskega knjižničarstva. Ob raznih kulturnih pojavih se pri nas često omenja, da je zemljepisna lega Slovenije v primerjavi z drugimi republikami za vplive kulturno razvitih dežel najugodnejša. Kar se tiče ljudskega knjižničarstva danes kaj takega ne moremo več trditi, saj so načela in način organizacije ljudskih modernih knjižnic prej prevzele tiste republike, ki so imele to kulturno panogo mnogo slabše razvito od naše. LR Bosna in Hercegovina, Makedonija in predvsem Srbija so nas že odločno prehiteli glede organizacije bibliotečnega centra in strokovnega vodstva. LR Srbija ima knjižničarsko šolo, že nekaj lepih zgradb, mnogo bogatih dotacij in odlični bibliotečni center. Prehitela nas je, ker oblast in množične organizacije uspešno podpirajo stremjenja po organiziranju sodobnega knjižničarstva. Zavedajo se, da knjiga vzgaja ljudi kulturno in politično, zato cenijo vzgojna sredstva, ki na svoj način z obrestmi vred vračajo, kar so prejela.

Smatram, da bi s sredstvi, ki jih imamo, in s pomočjo modernih načinov, ki jih poznamo, lahko našli relativno hitro rešitev iz sedanje krize. Potrebno nam je dobro strokovno vodstvo z inšpektorji. Potrebne so nam boljše zgradbe, primerno šolan strokovni kader, modernejša ureditev knjižnic, naprednejši načini dela z bralcem, smotrnejša nabava knjig, dobri upravni odbori knjižnic in predvsem zakon, ki bo utrdil vse pravice in dolžnosti knjižnic.

Mara Šlajpah